

AZERBAJCAN'DA İŞLENEN ARGOLAR

M. Ş. ŞİRALİYEV

Argo-lügeti e'tibarile ümumhalg dilinden ferglenen senetce birleşen küçük insan gruplarının gizli diline deyilir. Orta Asiya¹, İran², Türkiye'de³ işlenen argolar hakkında lazımı edebiyatın olduğun bahmayarag, Azerbaycan'da işlenen argolar, hakkında bu bahta geder olan edebiyatda heç bir me'lumata rast gelmirik.

Azerbaycan dilinin dialekt ve şivelerini tedgig ederken birinci defe mene tesadüf eden Garabağ sazandarlarının argosu oldu. Bu hagda ilk defe olarak 1942-ci ilde "Azerbaycan dialektologiyası" kitabının I-ci hissesinde argolardan danışarken bir neçe misal verilmişdi.⁴

Müharibeden evvel Bakı ve Şamahı dialektlerini öyrenerken gessablar arasında "gurd dili" adı altında işlenen argoya tesadüf etdim. Bu argoya aid hem müharibeden evvel ve hem de son zamanlar geniş material toplaya bildim.

B. Sadıgov 1963-cü ilde "Gedebey rayonu şiveleri" adı altında yazmış olduğu dissertasiyasında Gedebey aşığı arasında işlenen argo hakkında da me'lumat verir.

Belelikle, Azerbaycan SSR erazisinde helelik üç argo tipine tesadüf edilmişdir. 1/ "Gurd dili" argosu, 2/ sazandarlar argosu, 3/ aşığı argosu.

Bütün bu argoları birleşdiren ümumi cehetler bunlardır: 1/ migdar e'tibarile argo sözler olduğca azdır; 2/ müeyyen fikri bildirmek için argo sözü çatmadığıda azerbaycanca sözlerden istifade olunur. Lakin cümleye bir

1. A.L. Troitskaya. Abdoltili -argo tseha artistov i muzıkantov Sredney Azii, Sovetskoe vostokovedenie, Ü, Moskva-Leningrad, 1948, seh. 251-274.

2. W. Ivanow: An old Gypsy - Darwich Jargon. Journ. and Proceed. A. Sos. of Bengal New Ser. 1922, XVI pp. 375-383.

3a) Ferid Develioğlu. *Türk argosu*, 4. baskı, Ankara, 1959.

b) V.A. Gordlevskiy, Djardjari v Konin, Dokladı Akademii nauk SSSR, No. 5, Leningrad, 1927, s. 113.

argo sözü dahil olan kimi cümlelerin me'nası anlaşılmaz olur. 3 / sözler arasında melage azerbaycanca sözdeyiştirici şekilciler vasıtasile / hal, mensubiyet, heber ve s. / emele gelir.

I. "Gurd dili" argosu:

Gurd sözü müasir Azerbaycan dilinin lügetinde me'lum olan me'nalarından elave bir de terkib dahilinde bir sıra mecazi me'nalara malikdir. *Gurd üreyi* - cesaretli, cesur, igid me'nalarında işlenir.

Köhne gurd - hileker, herşeyi bilen ve s.

Gurd dili—şirin aldadıcı dil /hileker dili/ Mes.: — *Bah, kene gurd dilini işe saldı.*

"Gurd dili" argosunu işleden gessablar Göyçay rayonunun Gurd-bayrambey kendindedir. Bunların bir gismi 1918-ci iledek Şamahının Guddar mehesinde yamayrdılar. 1918-ci ilden sonra bunların müeyyen hissesi Bakıya köçmüş ve burada gessablıkla meşgul olmuşlar. Hüsusen, bu argonu yaşlı gessablar daha yahşı bilirlir.

Bütün argolar kimi "Gurd dili"de geniş kütleme me'lum olmayan kizli lügeti ile seçilir. Bu sözlerin sayı tehminen 60 gederdir. Etimoloji cehetden bu sözlerin 40 faizi şerh edile bilmir. Galan hissesi ise ya Farscedan, ya da Erebeden alınmış az bir gismi de Türk menşeli sözlerdir. Etimolojisi me'lum olmayan sözler bunlardır:

Bih - Et, garamal. Belke me'nası bir geder deyişilmiş Rusca bık sözündendir; mec.:

-*herbe bih kimledib*- Adam // kişi et getirmiştir.

Gecir - uzungulag, eşşek. - *Kimle dazah, herbe gecirdi* - gel gedek kişi eşşeydir.

Gürey // *gurey* - pis, harab, fersiz, *gureybaz* pis adam, hileger, hetekar.

-Serden *gurey* -başdan harab, deli.

-*Gil hayışma, güreybaz herbe var.* -çoh danışma, pis adam var.

Ehnez // *ehnes* -gereksiz /adam, şey/ -*Ehnezin biridü* -gereksizin biridir.

Kece -kişi. -*Gece güreybazdu* -kişi yahşı adam deyil.

Kiylemek -gülmek. -*Tüngi kiyliyir* -arvad külür.

Kimle -gel, *kimlet* -getir, apar.

-*Bize kimleyersen?* -bize gelersen?

-*Hayışduğubi herbe kimledi* -sen dediğini adam götürdü.

Kotul -ecnebi -herbenün hayışına şınahlama, *kotuldi*, *müslü dilini tou hayışır*.

-Adamın danışığına bahma özü ecnebidir, müselman /azerbaycanca M.Ş. / dilini yahşı danışır.

Gal -yalan. -*herbe gal hayışır* -kişi yalan danışır.

Kasri -ebleh, sarsag, deli -*herbenün tüngisi kasridü* -kişinin arvadı sar-sagdır.

Kil -çoh, bol. -*Kil mezze* -çoh ye.

Gir -bütün üç şahsi ifade eden şahs evezliyidir ki, hansı şahsi bildirmesi ona elave olunan mensubiyyet şekilçisi ile aydın olur: mes.:

Girim -menim özüm; *girin* -senin özün, *giri* -onun özü;

girimiz -biz; *girimizki* -bizimki;

girme -mene; *girüe* -sene; *girine* / / *girisine* -ona:

Lehim -yoh. -*Yekan lehim* -pul yohdur.

Mezzek / / *mezzey* / / *mezdek* -yemek, içmek; *mezde* / / -ye, *mezzeybaz* -içkiçen, *mezzekdi* serhoşdur.

Eceb to-u mezzeydi -eceb yahşı yemekdir.

To-u / / *to* yahşı, gözel -*herbe serden to-udi* -adam başdan yahşıdır.

Çelbik -yağ, guyrug, piy, yağlı.

Çendimek -almag. -*Kimle bazara çelbig çendi* -ket bazara yağ al.

Çır -düyü. -*Çır lehim perez hazırriya bilmirem* -düyü yohdur, plov hazırlaya bilmirem.

Çorsag -uşag, oğlan. -*Dah çorsagdi* -yahşı oğlandır.

Ciye -ev. -*hayıf şelmeden bu ciyye* -hayıf şeylerden bu eve

Şınahlamag -bahmag, germek. *Tüngi şınahlıyr* -arvad bahır

-*Ciyye şındahla*, *ne to-u ciyedi* -eve bah, gör ne yahşı evdir.

Etimolojisi şerh edilebimeyen sözlerin bir gismi de vardır ki, bunlar Orta Asiya artist ve musigiçilerin arasında işlenen "Abdol dili" argosunda ve İranda işlenen argolarda tesadüf edilir: Mes.:

Dah -yahşı, gözel. -*Perez dahdi* -plov yahşıdır.

Bu me'nada *dah* sözüne Orta Asiya "Abdol dili" argosunda da rast gelmek mümkündür.⁴

4. A.L. Troitskaya, Abdol tili argo tseha artistov i muzikantov Sredney Azii (Orta Asya sanatçı ve musikişinasları topluluğunun argosu olan Abdol tili), "Sovetskoe Vostokovedenie" Ü, Moskova-Leningrad, 1948, seh. 270.

Dahlac -gız -*Dahlac to-udi* -gız yahşıdır.

Bu me'nada *dahlac* sözü "Abdol dili" argosunda da işlenir.⁵

Yekan -pul, -*yekan gildi* -pul çohdur.

Yekan sözüne "Abdol dili" argosunda da tesadüf edilir.⁶

Tüngi -arvad, gadın, gız. -*Tüngi şınahlıyr.* -gadın bahır.

"Dinki" formasında bu söz fars araçlarının argosunda da işlenir.⁷

"Gurd dili" nin lügetinde esas yerleden biri de Fars ve Ereb dillerinden alınma sözlere verilir. Alınma sözden 14 fars menşeli sözlere aiddir. Bu sözler aşağıdakılardır: *Dahan*, farsca- دهن -ağız-herbenüm *dahani to-udi*, *dehleme*-kişinin ağzı yahşıdır/möhkemdir/, *gorhma*. Bu söze "Abdol dili" argosunda tesadüf edilir.⁸

Denehor -toyug. Farsça: دنه "den" خور -yeyen = denyeyen. -*Denehor güreydin*, *çendime* -toyug pisdir alma.

Dırandaz -tüfeng farsca: انداز "uzag" دور "atmag, vurmag" -uzagvuran. -*herbenün dırandazı güreydi*, *dehleme* -kişinin tüfengi harabdır, *gorhma*.

Zilbik -saç, zülf. Güman ki, farsça: زلف sözünün değışilmiş şeklidir.

-*Şınahla dahlacın zilbiyine* -bah gızın saçına. *Gülah* -papag.

-*Şınahla dahlacın zilbiyine* -bah gızın saçına. *Gülah* -papag.

Farsça: كلاه -*Külah güreydi* -papag pisdir. *Nöhür* / *nühür* -göz, bahış, farsça: نهور "göz". *Nöhür* isminden sözdüzeldici şekilçi vasitesile /re le/ *nöhürre* "bah" fe'li düzelmişdir. / *Nöhür-re* nehür-le/. -*herbe nöhurriyir* -kişi bahır. Bu söze *nühür* şeklinde "Abdol dili" argosunda da tesadüf edilir.

Nöhür sözüne omonim olarak "Gurd dili" argosunda *nöür* sözü de işlenir ki, ehval, teher me'nalarını bildirir.

-*Nöürümü güreydi*, *iş kehliye bilmiyecem* -Ehvalım harabdır, iş düzeldi bilmeyeceyem.

Nühle -yat. Bu söz *nöhür* sözünden düzeltme fe'lidir.

Nühledi -yatdı, *nühletdi* -yatırdı.

-*Tüngi çorsağı nühletdi* -arvad uşağı yatırdı.

5. Yene orada. seh. 270.

6. Yene orada, seh. 274.

7. W. İvanov. An old Gypsy-Darwich Jargon, and Proceed As. Sos. of Bengal. New ser. 1922. seh. 379.

8. A.L. Troiçskaya "Abdol tili"-argo tseha artistov i muzıkantov Sredney Azii (Orta Asya sanatçı ve müsikişinasları topluluğunun argosu olan Abdol tili), seh. 272.

Paki -El. farsça: پای -ayag sözünün “Gurd dili” argosunda me’nası deyiştirilmiştir.

-*Munun paki güreydi* -bunun eli pisdir.

Parez -hörek, plov. farsça: پرهیز /perhiz/ sözünün deyişilmiş şeklidir.

-*herbe perez mezziyir* -adam hörek, ya da plov yeyir. *Pes* -az. Farsça: پست -alçağ sözünün “Gurd dili” argosunda hem me’naca hem de şekilce deyişilmiş şeklidir.

-*Jegan pesdi* -pul azdır.

Ser -baş. farsça: سر sözündendir.

-*Serime daş iletdensin* -başıma daş düşsün.

Hırdakar -kiçik hırda farsça: کار + خورده -iş, meşgele.

-*Hırdakar yekanun var mı?* -hırda pulun var mı?

Hurdik- un. farsça: خورد yemek sözünün “Gurd dili” argosunda me’nası deyiştirilmiştir.

-*Bazardan bir put hurdik çendi* -bazardan bir put un aldı.

Şirinpes -gend. farsça: شیرین پز “gennatçı”.

-*Herbe şirinpesnen çetir mezdemey issir* -kişi gendle çay içmek isteyir.

“Gurd dili”nde Erebeden alınma sözler aşağıdakılar dahildir.

Balgar -garamal, inek. Erebee: بقر öküz, “inek” garamal’ sözündendir. -*Bir dene baggarım var.* Bu söze bu me’nada “Abdol dili” argosunda da tesadüf edilir.⁹

Genem -goyun. Erebede: غنم kiçik buynuzlu heyvan, goyun me’na- sında işlenir.

-*Genem to-udi çelbidi* -goyun kökdür, yağlıdır. Bu söz bu me’nada “Abdol dili” argosunda da işlenir.¹⁰

Gehre -bit. Türkçede bu me’nada *kehle*¹¹ sözü Erebee, deye geyd olunmuşdur. Göründüyü kimi, bu söz “Gurd dili” argosunda *k > g* ve *l > r* deyişmesi neticesinde *gehre* şeklini almıştır. -*Daz bıyana herbede gehre kildi* -gaç, gel bu yana adamda bit çohdur.

Daha -at. Erebee: دابه -minik heyvanı, at.

Daha -to-udi, çendi -at yahşısıdır, al.

9. A.L. Troitskaya “Abdol tili” ... seh. 269.

10. Yene orada, seh. 273.

11. *Türkçe sözlük*, 3. baskı, Ankara, 1959, seh. 150.

Bu söze -dova¹² şeklinde "Abdol dili" argosunda da rast gelmek mümkündür.

Dehlemek -gorhmag. Ola bilsin ki, bu sözün esasında Erebce: °هــلـمـع gorhmag durur.

-*Tünki-herbeden dehliyr* -arvad adamdan gorhur. Türk argosunda *dehlemek*¹³ -govmag atmag me'nasında işlenir.

Gibar -büyük menseb sahibi, iri pul. Erebce: °كـبـار -büyük, gerkemli

-*Kibar herbedü* -büyük adamdır.

-*Yüz gibar biterginen herbiye* -yüz manat kişiye ver.

Meyitdemek -vurmag, öldürmek, deymek. Erebce: °مـيـت -elu sözünden emele gelmiştir.

-*Tüngi meyitdiyir*. -arvad deyür. Bu söz *met*¹⁴ -elü, elmek me'nasında "Abdol dili" argosunda da işlenir: Bu söze mortlamak ölmek, *mortlatmak*¹⁵ -öldürmek me'nasında Türk argosunda da tesadüf edilir.

Müsrük -müselman. Erebce: °مـسـلـم -müselman sözünün "Gurd dili" argosunda deyişilmiş şeklidir.

-*herbe müsrükdi* -kişi müselmandır.

herbe -adam, kişi, tip, subyekt. Görünür, Erebce: °حـسـرـه -nize sözünün, "Gurd dili" argosunda me'nası deyişdirilmiştir. *herbe serden güreydi* -kişi başdan pisdir.

Türk argosunda *herbo* şeklinde bu sözün kürdce ve iri adam me'nasında olduğu geyd olunur.

hersid -çerek. Erebce: °هـرـسـه -goğal, çerek.

-*İndi kimlemek olmaz, herbe hersid meziyyir*. İndi getmek olmaz kişi çörek yeyir.

Bu sözün *harsit*, *hasit*¹⁶ -çerek me'nasında "Abdol dili" argosunda, *hersit*¹⁷ şeklinde de Türk carçarlarının argosunda işlendiği geyd olunur.

12. A.L. Troitskaya "Abdol dili" ... seh. 270.

13. F. Develioğlu, *Türkçe argosu*, 4. baskı, Ankara, 1950, seh. 80.

13. A.L. Troitskaya "Abdol dili" ... seh. 272.

15. F. Develioğlu. *Türk argosu*, seh. 125.

16. A.L. Troitskaya "Abdol dili" ... seh. 271.

17. V.A. Gordlevskiy, *Djardları v Konni*, Dokladı AN SSSR, No. 5, Leningrad, 1927, seh.

Kino -oğlu-gedim yehudi sözü olan *ganavdan* töremiştir. *-Herbe kinodu* -kişi oğrudur. "Abdol dili" argosunda *genou, ginou*¹⁸ -guldur me'nasında işlenir.

"Gurd dili" argosunda Türk menşeli sözlere olduğca az yer verilir. 60 sözden ancag 8'i Türk menşeli sözlere aiddir. Bunlardan be'zisi arhaik, bir çohu da öz ilkin me'nasını deyiştirilmiş şekilde "Gurd dili" argosunda işlenir. Bu sözlerden ikisi de Farsca ile çalaglanmış şekilde işlenir

Ağdahan -molla. Bu söz Azerbaycanca: *ağ*, Farsca: *dahan* -ağız sözlerinden emele gelmiştir.

-Ağdahan bazardan bıh alıb ciyye gönderdi -molla bazardan et alıb, eve gönderdi.

Aşmağ / *hayışmağ* / *hazzaşmağ* -danışmağ, başa salmağ, izah etmek. Bu söz arhaik *ayıtmağ* sözünden emele gelmiştir. *-Herbe gil āşır* -kişi çoh danışır. *-Aşma işüvi gör* -danışma işini gör.

Dazmağ -gaçmağ. Arhaik *tezmek*¹⁹ sözünden emele gelmiştir. *-Tünki dazır* gadın gaçır.

"Gurd dili" argosunda *daz* fe'linden -ağ sözdüzeldici şekilçi vasitesile düzeltme söz *dazağ* emele gelmiştir ki, me'nası guldur demektir. *-herbe dazağdı* -adam guldurdur. *İletmek* -goymağ, düşmek, kötürmek. *Arhaik iletmek*²⁰ fe'lindendir ki, me'nası aparmağ, çatmağ demektir.

"Gurd dili" argosunda bu sözün me'nası bir geder deyiştirilmiştir.

Ağdahan kimleyib pişiyi tereziye iletdiyir -molla pişiyi götürüb tereziye goyur.

Yekeser -büyük vezife sahibi, ağıllı. Bu söz Moğolca: *yéke* Farsça: *سَمَر* "baş" sözünün birleşmesinden emele gelmiştir. *-Herbe yekaserdi, tou* hayış -kişi büyük adamdı, yahşı danış. *Köhlemek* -düzeltmek, elemek. Müasir Azerbaycan dilinde tikmek, sazlamak, düzeltmek me'nalarında işlenir. *Nörüm güreydi, iş köhliye bilmiyecem* -Ehvalım pisdir, iş düzelde bilmeyeceyem.

Bitirmek / *pitirmek* -elemek vermek.

Azerbaycanca bitirmek fe'linin "Gurd dili"nde me'nası müeyyen derecede Azerbaycanca bitirmek fe'linin "Gurd dilinde" me'nası müeyyen derecede deyiştirilmiştir.

-herbe yekan bitiren döyü -kişi pul veren döyü.

18. A.L. Troitskaya "Abdol tili" ... seh. 270.

19. M. Kaşgarı. *Divanü lügât-it Türk tercemesi*, cilt II, Ankara, 1940, seh. 214.

20. M. Kaşgarı. *Divanü lügât-it Türk tercemesi*, cilt I, Ankara 1940, seh. 214.

Çetir -su, çay. Görünür gedim Türk sözü olan *çirlag*²¹ "çay" dan emele gelmiştir. Bundan elave bu söz müasir Azerbaycan dilinde islanmamag üçün işlenen alet me'nasını da daşıyır ki, su anlayışı ile bağlıdır.

Sınahla ne tou çetiri var -bah, ne yahşı suyu /yçayı/ var.

"Gurd dili" leksikasının hüsusiyetlerinden biri de bundan ibaredir ki, onun bir sıra sözleri çok men'alı ve omonim karakteri dayışır ki, konkret me'nası metn içerisinde aydınlaşır; mes.:

Åşmag 1 /danışmag, 2 /demek, 3 /izah etmek; gürey -1 /pis, 2 /Harab olmuş, 3 /eclaf; kibar- 1 /tanınmış, meşhur, 2 /büyük pul; mezzey 1 /yemek, 2 /içmek; meyitdemek 1 /deymek, 2 /vurmag, 3 /öldürmek; perez- 1 /yemek, plov; to-u-1 /yahşı, 2 /közel; tünki- 1 /arvad, 2 /gadin, 3 /gız; herbe -1 /kişi 2 /adam, 3 /tip, çelbik -1 /yağ, 2 /gurug, 3 /piy, 4 /yağlılg; çetir -1 /su, 2 /çay; şınahlamag -1 /bahmag, 2 /körmek, 3 /işare elemek.

"Gurd dili"nin grammatik cehtden şerhine geldikde geyd etmeliydik ki, 60 sözden tehminen 33 söz mühtelif eşyaları ehate eden isim, 10 söz fe'l, 10 söz sıfat /esasen keyfiyyet bildiren/, 3 söz zerf ve bir söz evezlikden ibaretdir.

Sazandarlar argosu

Garabağda sazandarlar arasında işlenen argonun 20 sözü geyd olunmuşdur. Bu argo toy prosesinde orada iştirak edenler, toyda verilen şabaşa, pulun yığılması ve s. olan münasebetler netisesinde sazandarlar arasında öz sırlarını etrafdakılara bildirmemek üçün işlenir. Sazandarlar argosunda işlenen sözlerin bir gisminin etimolojisi aydın olmadığı kimi, bir gismi de Farsça, Erebce ve Türkçe sözlerdir ki, bunların da çohusu me'na ve isterse forma hehetden deyişdirilmiştir.

Etimolojisi aydın olmayan sözlere aşağıdakılar dahildir:

Civi -gız, kelin, arvad. -*Bu manasın civisi yaman has cividir*, -bu kişinin arvadı yaman gözeldir.

Tever -toy. -*Yaman has teverdir* -yaman varlı /kelirli/toydu.

Buhurlaşmag -yorulmag. -*Buhurlaşmışam* -yorulmuşam.

Gayannamag -içmek, serhoş olmag, keflenmek -*manıs kayanınıyb* -kişi keflenib

Garramag -korlamag. -*Manıs karvanı aparmagda işi yaman garradı* -kişi pulu aparmagda iyi yaman korladı.

21. K. Grönbeck, *Komanisches Wörterbuch*, Köbenharn, 1942, seh. 79.

Elmensur -ayag yolu. Ola bilsin ki, ayag yolu ile bağı olan müeyyen adanın adı ile bu me'na ümumileştirilmiştir. Bele hallara Avropa dillerinde de tesadüf edilir. *Huligan*, *baykot* sözleri müeyyen adamların adı olmuş, sonra ise onların tutduğu işin neticesine bu adlar verilmiş. Bu sözler hüsusi isimliklerini itirerek ümumi isimlere çevrilmiştir.

Punda -gabag teref

Sazandarlar argosunda da Farsçadan, Erebceden ve Ermeniceden alınma sözlere tesadüf edilir. Buraya dahildir:

Ejdaha -büyük, çok yahşı. Farsça: اردھا sözündendir. -*Bu tever ejdaha tever olajah* -bu toy çok yahşı toy olacağı. *Ejdaha çalandır* -Çok yahşı çalandır.

Erusi -toy. Erebce "عُرس" -toy -*Bu gün hesengilde erusi var* -bu gün hesengilde toy var.

Gallanmag -danışmag, serhoş olmag. Erebce: ° قَالَ -söz. Bu sözü قیل وقال "dedi-godu" terkinde görmek mümkündür.

-*Manıs ejdaha gallanır* -Kişi yahşı danışır.

Mesi -serhoş. Farsça: مست -serhoş -*Manıs yaman mesidir* -kişi yaman keflidir.

Buhur / *bohor* -pis, yoh. Farsça: بيهوده -boş, faidesiz. -*Buhur çalandır* -pis çalandır.

-*Manısın karvası buhurdur* -kişinin pulu yohdur. Orta Asiya zazandarlarının "Abdol dili" argosunda *buhur* sözü çoh me'nasında işlenir.²²

Buhurlaşmag -yorulmag. Bu söz *buhur* sözüne fe'l düzelden -*laş* şekilçisi artırmagla düzeldilmiştir. Lakin argoda sözün me'nası deyiştirilmiştir.

-*Buhurlaşmışam* -yorulmuşam.

Karva -pul Erebce: كَار "gazan" sözünden alınmış ve argoda hem şekil, hem de me'na cehtden deyiştirilmiştir.

Has -çoh, yahşı. Erebce: ° خامس -hüsusi ve şahsi me'nasında işlenir. Lakin sazandarlar argosunda bu sözün ilk me'nası deyiştirilmiştir.

-*Has avışda, civi dazıhar* -yahşı çal, gız geder.

-*Yaman hasam* -halım yaman yahşıdır.

Huldar -çok pis / uşag / Erebce: ° خال -nögsan, güsür, eksik ves. Farsça دار -malik olmag -nögsanı olan.

-*hesen huldardı* -hesen pis uşagdır.

22. Bah: A.L. Troitskaya, seh. 269.

Tüke -év. Erebece: ^sتَكِيْمَة -gonag gebul eden ev, karvansara.

-*Civi tüküye girdi* -gadin eve girdi.

Manıs -kişi, oğlan. Erebece: ^sمَانُوس -adet, vermiş etmek. Lakin sazandarlar argosunda bu sözün me'nası tamamilde deyişdirilmiştir.

-*Manısın tever*: *hasdır* -Kişinin toyu yahşıdır.

Metdenmek -ölmek, yatmag. Bu söz Erebece: ^sمِيْت -ölü- sözünde fe'l düzeldenden <len şekilçisinin elavesile düzelmiştir.

-*Perezsizlikden metdenirem* -yemeksizlikden /acından/ ölürem.

-*Metdenirih dazıhah* -yatmag isteyirik, kedek.

Lahta -yeke kök. Farsça: ^sلخته -kesek. Sazandarlar argosunda bu sözün me'nası deyişdirilmiştir.

Çıpal / *çıpa* -pis. Farsça: ^sچِپَل -çirk, alçag, pis, eclaf.

-*Çıpa perez idi* -pis yemek idi.

Dehmi -agız. Farsça: ^sدِهْن -ağız.

-*Sen h ;s mısta, men karvanın dehmin açajam.* -Sen yahşı otur, men pulun ağzını açacağam.

Perez -yemek. Farsça: ^sپَرِهِيْن -pehriz. -*has perezdir* -yahşı yemekdir.

Mısta -otur. Ermenice: *mıstı* otur.

-*Mısta, lahta manıs var* -otur, yeke kişi var.

Sazandarlar argosunda alınma sözlerden başga bir sıra Türk menşeli sözler de vardır ki, bunlar ya arhaik sözlerdir, ya da me'nasını deyişmiştir.

Céyişmek -gétmek. Bu söz gezmek sözünden ümum türk $z > j$ ses deyişmesinin neticesinde emele gelmiştir.

-*Mesini avışda, déyesen, geyişmek istir* -serhoşu ele getir, déyesen, getmek isteyir.

Sona -gözel, yahşı. Müasir Azerbaycan dilinde sona sözünün iki me'nası: 1/ Yaşılbaş ördek: 2/ güzel. Gedim Türk abidelerinde sona meşeli bir dağın adı kimi verilir.²³

-*Manısın çivisi sona cividir* -Kişinin arvadı güzel arvaddır.

Dazıhmag -getmek, yayımag, kaçmag, gitletmek. Bu söz arhaik *tézmek* /kaçmag/ sözünden meydana gelmiştir.

-*Durun dazıhah* -durun gedek, yayımag.

-*Has avışda, manıs karvd dazıhır* -yahşı çal, kişi pulu gizledir.

23. A. Gabain. *Altürkische grammatik*, Leipzig, 1950, seh. 334.

Avışdamag -ele getirmek, yığışdırmag, çalmag. Bu söz ovuclamağ fe'lin-den /c>d/ emele gelmiştir.

-*Karvanı avışda* -pulu yığıştır.

-*Has avışdd* -yahşı çal.

-*Sen manısı avışda, tever elden çıhmasın* -sen kişini ele getir, toy elden çıhmasın.

Bul / *bul* -yan teref, arha teref. Gedim Türk adidelerinden bu söze bulun şek şeklinde, bucag, kenar me'nalarında tesadüf edilir.²⁴

Cerremek -pis danışmag. Bu söze *çılratı* şeklinde, seslendirdi me'nasında²⁵ M. Kaşgarıda ve *çırlaş* şeklinde çağırmağ me'nasında Radlov lügâtinde de tesadüf olunur.²⁶

-*Manıs yaman cerriyir* -kişi yaman pis danışır.

Bütün argoların leksikasına has olan cehete, ye'ni çohmenahlg ve omonimliye sazandarlar argosunda da geniş yer verilir; mes.:

civi -1 / gız, 2 / gelin, 3 / arvad; *sona* -1 / yahşı, 2 / güzel; *manıs* -1 / kişi 2 / adam, 3 / oğlan, *dazıhmag* -1 / getmek, 2 / gaçmag, 3 / gizletmek, 4 / istemek, *metdenmek* - / ölmek, 2 / Yatmag, *has* 1 / çoh, 2 / Yahşı, 3 / güzel.

Sazandarlar argosunda işlenen 29 sözden 12 söz, ye'ni ekseriyyeti isim; 10 söz fe'l ve 7 söz de sifeti bildirir.

Aşıglar Argosu

Aşıglar argosu hakkında ilk me'lumat veren filoloji elemler namizedi B. Sadıgov olmuştur. O, 1963-cu ilde "Gedebey rayonu şiveleri" adlı namizedlik dissertasiyasında Gedebey rayonu aşıgları arasında işlenen argolar hakkında sehife yarımhg bir material verir. Bu materiallardan istifade ederek argo sözlerinin etimologiyasını başga argolarla mügayisesini ve grammatik karakteristikasını vermeye çalışdım.

Aşıglar argosunda 21 söz işlenir ki, bunların bir gisminin etimolojisi şerh edile bilmir, bir gismi Farsça ve Erebceden alınma sözlerdir, bir gismi de arhaik Türk sözleridir ki, ya gedim Türk abidelerinde, ya da müasir Türk dillerinde işlenmekdedir.

24. S.E. Malov, *Paniyatniki drevnetyurkskoy pis' mennosti* (Eski Türk Yazı Anıtları), Moskova-Leningrad, 1951, s. 374.

M. Kaşgarı, *Divanü lügât-it-Türk* II, Ankara, 1940, seh. 333.

26 V.V. Radlov, *Opu slovaryu tyurkskih nareçiy* (Türk lehçeleri sözlük denemesi), S. Peterburg, 1905, III cild, 2 hisse, seh. 2129.

Etimolojisi şerh edile bilmeven sözlere aşağıdakılar dahildir:

Dünüf / *düb* -gadin

-*Aradan laflardan da dünüflerden de dén olurdu* -orada kişilerden de gadinlardan da deyen olurdu.

Yakan -pul. Bu sözün pul me'nasında işlenmesini "Gurd dili" argosunda da görmek mümkündür.

-*Hasdar yekandan çoh vérdiler* -gözeller puldan çoh verdiler.

Lafta -kişi.

-*Niye pis döyü, lafdalar da dünüflar de hasdı* -niye pis deyil, kişiler de gadinlar da yahşdı.

Tever -toy. Bu söze "sazandarlar argosunda" tesadüf edilir.

Tever -toy. Bu söze "sazandarlar argosunda" tesadüf edilir.

Tever hoşunelirmi? -toy hoşuna gelir mi?

Gırmel -içki Düzdür, bu sözün etimolojisi şerh edilmemiştir, lakin bele bir etimolojini de ferz etmek olar. *Gırmel* mürekkebi söz olub iki hisseden ibaretdir: *gır-mel*; *gır* sifeti şiddetlendirme derecesi kimi indi de dialektlerde işlenmektedir: mes.: *gıryalan* -çoh, tamam yalan; *mel* sözü de *mey* -şereb sözünden- *j>l* geçmesi neticesinde emele gelmiştir. Çoh, tamam şereb me'nasını veren *gırmel* sözü argoda içki me'nasında işledilmektedir. -*Tever olmasa, laf gırmele de dem vérerdi* -toy olmasa, lap içkiye goşanardıg.

Küf / *küp* -ev.

-*Bizde yongarrarı basıf sinemize küfde oana-boanaezerdih* -biz de sazları basıf sinemize o yana bu yana gezirdik.

Aşığ argosunda bir sıra sözler de vardır çı, bunlar ya Erebceden, ya da Farsçadan alınmalıdır.

-*De-Ürremek* -pul yıgımag. Erebce: دایره sözünden düzelme fe'ldir. Aşığ argosunda sözün me'nası deyiştirilmiştir.

-*De-Ürremek bahdıyeldi* -pul yıgımag vahtı geldi.

Has -gözel, yahşı. Erebce: خاص hüsusı, şahsi. Aşığ argosunda sözün ilk me'nası deyiştirilmiştir. Bu söze sazandarlar argosunda da tesadüf edilir.

-*Dünen bizim ketde has tever vardı* -dünen bizim kendde yahşı toy vardı.

Hasperest --suretperest, gözellik düşüğünü. Erebce: خاص + Farsça: پرست tapmag, itaet etmek.

-*Hesen hasperestdi* -Hesen suret perestdir.

Mey -çay Farsça: می -şarab. Aşig argosunda me'nası deyişdirilmiştir.

Meylemey isderim -çay içmek isteyirem.

Çıpa -pis; çipalar -pis adamlar. Farsça: ° چپال -çirk, alçag, pis. Bu söz sazandarlar argosunda da işlenir. *Küp iridi, çıpa dey, hasdı -ev iridi, pis deyil, yahşıdır.*

Nan -çerek, herek. Farsça: نان -çörek -*Mey de işdih*, nan da *yidih -çay da içdik, çörek de yedik.*

Dem vermeh -Meyl vérmek, étmek fikir vérmek. Farsça: دم -nefes. Aşig argosunda sözün me'nası deyişdirilmiştir.

-Ancah lafdaların çohu mey işmerdi, dem vermişdiler girmêle -kişilerin çohu çay içmirdi, meyl vermişdiler içkiye.

Aşig argosunun hüsusiyetlerinden biri de budur ki, burada o biri argolar-
dan fergli olarak Türk menşeli sözlere daha çoh yer verilir. Bunu demek kifa-
yetdir ki, aşig argosunda işlenen 21 sözden 3 söz Erebce, 4 söz Farsça, 6 söz
şerh edilmeyen sözlendirse, 8 söz ise Türkçeye aiddir.

Türk menşeli sözler aşağıdakılardır:

Gıylamah -danışmag, nağıl söylemek. Bu söze Radlov lügetinde *kıy* şek-
linde ses, gur sesli danışig me'nasında geyd olunmuşdur.²⁷ Müasir Azerbaycan
dilinde bu söz *ses-küy /g>k/* mürekkeb sözün terkinde özünü göstermek-
tedir.

-Sonra başdadıh gıylamağı -sonra başladig danışmağı.

Davırmah -dahil olmag. Bu söze Azerbaycan dialektlerinde *dabrımağ*
şeklinde iti yérimek, sur'etle gaçmag me'nasında tesadıf edilmektedir. Gedim
Türk abidelerinde *tavrak* şeklinde sür'etle, iti me'nalarında bu söze rast gelmek
mümkündür.²⁸

Aşig argosunda sözün esas me'nası deyişdirilerek, dahil olmag me'nası
verilmiştir. *

*-Conahlar bir-bir küfe davrıdıhcan dünüfler bir terefe yığılırdı -gonaglar
bir-bir éve dahil oldugca fğadımlar bir terefe yığılırdı.*

27. V.V. Radlov, *Opu slovary tyurkskih nareçiy* (Türk lehçeleri sözlük denemesi), I, P, çast' I, S. Peterburg, 1899, seh. 687.

28. S.E. Malov, *Pamyatniki drevnetyurkskoj pis'mennosti* (Eski Türk Yazı Anıtları), Mos-
kova, 1961, seh.. 428.

29. M. Kaşgarı, *Divanı lügât-it-Türk II*, Ankara, 1940, seh. 333.

Cırramah -mahnı ohumag, ses çıharmag. Bu söze gedim Türk abidelerinde *çılratı* -seslendirdi²⁹, müesir Türk dillerinde ise çırla şeklinde çağırmağ me'nasında işlendiği geyd olunur.³⁰

Sazandarlar argosunda bu söz *cérremek* şeklinde pis danışmağ me'nasında işlenir.

Biz hey cırrıyérdıh -Biz hey mahnı ohuyurdug. *Yongar* / |çenkür -saz. Bu söze Radlov lügetinde يونغار -yongar şeklinde üç isimli söz me'nasında rast gelmek mümkündür.³¹

-Lafdalar bir-bir yongarın sinesine yékandlardan düzördüler -kişiler bir bir sazın üstüne pullardan düzürdüler.

Hart -kir, çirk. Bu söze PM. Kaşgarıda *kart* şeklinde yara, çirk me'nasında tesadüf edilir

-Lafın eyni yaman hartdı -kişinin paltarı yaman çirkdi.

Hartdaşmah -çirklenmek. Hart sözünden daş <laş şekilçisi vasitasile düzeltme fe'l emele gelmiştir.

Yaman hartlaşmışam, çimmeh isderim -yaman çirkleşmişem, çimmek isteyirem.

Ofa -patlar geyim. Bu söze oprak / |obrak |p>f| şeklinde eyni me'nada Radlovun lügetinde de tesadüf edilir.³²

-Ofaları yahşıdı lafdaların düniüflerinkinnen -paltarları yahşı idi kişilerin kadınlarından.

Nemer -Hediye, bağışlanan şeyler. Azerbaycan dielektlerinde *nemer* -toyda ev sahibine aşğa verilen pul me'nasında işlenir. Gadim Türk abidelerinde *neme* -şey me'nasında geyd edilmiştir.³³

-Sonradan -sonruya tever sāvı yongarın üsdüne heletden-nemerden goydu -sonradan toy sahibi sazın üstüne heletden hediyeden |şeyden| goydu.³⁴

Aşığ argosunda işlenen sözlerin grammatik cehettden karakteristikasına gelince geyd etmeliyik ki, 21 sözden ekseriyyeti, ye'ni 13 söz isim, 6 söz fe'l ve iki söz sifete aiddir.

Azerbaycanda işlenen her üç argonu, ye'ni "Gurd dili", "Sazandarlar argosu", "Aşığ argosu"nu mügayise étdikde görürük ki, bunların heresinin

30. V.V. Radlov, *Opu slovary tyurkskih nareçiy*, III cild, 2 hisse, seh. 2129.

31. Yene orada, III cild, 1 hisse, seh. 418.

32. M. Kaşgarı, 1 cild, seh. 342.

33. V.V. Radlov, *Opu slovary tyurkskih nareçiy* 1 cild, 2 hisse, seh. 1156.

34. S.E. Malov, *Pamyatniki drevnetyurkskoy pi'smennosti*, Moskova, 1957, seh. 492.

özüne mehsus lügeti vardır. Lakin az da olsa, bu argolarda éle sözlere tesadüf éedilir ki bunlar her iki argo için müşterekdir; mes.:

Tever -toy; *has*- güzel, yahşı, *çıpa* pis, hem sazandarlar hem de aşig argosunda éyni me'nada işlenir.

Yékan -pul hem "Gurd Dilinde", hem de aşig argosunda éyni me'nada işlenir.

Be'zen, müeyyen me'na ve şekli ferglere malik olmagla éyni söz her iki argoda işlenir. *Meyitdemek* sözü "Gurd dili" argosunda vurmağ, öldürmek me'nalarında, *metdenmek* şeklinde ise ölmek, yatmag me'nalarında sazandarlar argosunda işlenir.

Cerremek sözü pis danışmag me'nasında sazandarlar argosunda, *cırramah* şeklinde ve mahmı ohumag, sesçiharmag me'nalarında ise aşig argosunda işlenir.